

C.v. Karel van der Toorn

- 1956** Geboren in Den Haag
- 1974-1979** Studie theologie en Semitische talen, in Parijs onder andere aan de Sorbonne
- 1979-1981** Doctoraal theologie, Vrije Universiteit (VU)
- 1985** Promotie vergelijkende godsdienstwetenschap, VU
- 1985-1987** Onderzoeksprojecten Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek, VU
- 1987-1993** Hoogleraar antieke religies, Universiteit Utrecht
- 1987-1997** Hoogleraar antieke religies, Universiteit Leiden
- 1994-1997** Directeur Leiden Institute for the Study of Religions
- 1998-2003** Decaan Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam (UvA)
- 1998-2006** Hoogleraar godsdiensten van de oudheid aan de UvA
- 2006** Voorzitter van het College van Bestuur van de UvA en de Hogeschool van Amsterdam
- Eind 2006** Publicatie Scribal Culture and the Making of the Hebrew Bible bij Harvard University Press

“Ik herken bij ons geen zesjescultuur”

Karel van der Toorn, collegevoorzitter Universiteit/Hogeschool van Amsterdam

Het statige Maagdenhuis aan het Spui in Amsterdam is een bijzondere locatie voor een Ontmoeting aan de top. Het is ditmaal dan ook geen CEO die zijn opwachting maakt, maar de voormalig godsdienstwetenschapper en huidige collegevoorzitter van de Universiteit én Hogeschool van Amsterdam, dr. Karel van der Toorn.

Tekst Wouter Boonstra | Fotografie Ron Zwagemaker

Na een ontvangst met koffie mag ik de kamer van de bestuursvoorzitter betreden. Zelf is Van der Toorn nog aan de lunch: een broodje en een glas melk. Het gaat 'in grote banen' goed met hem. Zijn dag is niet echt hectisch vandaag, maar ook niet rustig. Hij houdt zelf het meest van de momenten dat er 'iets gebeurt', want de gepromoveerde theoloog wil meer beleven dan puur wetenschappelijk onderzoek doen in zijn werkkamer. Gelukkig zit hij nu, als bestuursvoorzitter, helemaal op de juiste plaats. Toch begint het gesprek met een vraag over zijn eigenlijke stiel.

“Ik ben de studie begonnen als gelovige en dat ben ik niet meer”

Dit blad richt zich voornamelijk op technici, economen en juristen. Ik denk dat zij wel eens willen weten wat een godsdienstwetenschapper nou precies doet?

“Mijn specialisatie betrof de godsdiensten van het Midden-Oosten vóór Christus. Dat zijn grotendeels verdwenen godsdiensten die nog wel te bestuderen zijn via achtergelaten geschreven bronnen. In het geval van Babylonië en Assyrië zijn dat spijkerschrifttabletten en in Egypte bijvoorbeeld papyrus. Ik gebruikte authentieke documenten van soms wel 4000 jaar oud als basis om te beschrijven wat de godsdienstige voorstellingen of praktijken waren, hoe de mythologie eruitzag en welke gebeden ze uitspraken.”

Godsdienst lijkt nogal met wetenschap in contrast te staan.

“Ja, maar het gezegde gaat: ‘onzin is onzin, maar de geschiedenis van onzin is wetenschap.’ Godsdienst is godsdienst, maar de beschrijving van godsdienst is een vorm van wetenschap. Zeker wanneer je dat doet vanuit een standpunt waarbij je de waarheidsvraag niet stelt. Ik bestudeer godsdiensten die niet meer bestaan. Er zijn geen aanhangers meer van. In vergelijking met de Islam, het Jodendom en het christendom kun je zeggen dat ze het niet hebben gehaald.”

Waarom hebben ze het niet gehaald?

“Dat is een hele goede, maar ongelofelijk ingewikkelde vraag. Het antwoord van een gelovige zou zijn: ‘Natuurlijk hebben ze het niet gehaald, ze waren niet de waarheid.’ Als wetenschapper zoek je andere oorzaken, bijvoorbeeld dat godsdienst heel nauw verbonden is met cultuur en dat die godsdiensten geen missionaire kanten hadden. Ze golden alleen voor dat volk dat geen behoefte had om andere volkeren over te halen diezelfde godsdienst te volgen. Dat een cultuur verdwijnt, heeft niet zozeer met waarden te maken, maar met economisch en militair overwicht. Als een cultuur verdwijnt, verdwijnt ook die godsdienst. Ik denk dat het zo eenvoudig ligt. Het opmerkelijke van het christendom en de islam is, dat het missionaire godsdiensten zijn die los zijn komen te staan van hun oorspronkelijke etniciteit. Zo begon het christendom als een joodse sekte, een stroming binnen het joodse geloof. Anders dan het Jodendom is het christendom wel een missionaire godsdienst geworden en was er in hun optiek ook heil en verlossing mogelijk voor niet-joden. Een revolutionaire stap! Het feit dat het christendom nu nog bestaat is waarschijnlijk daaraan te danken.”

Waarom ging u theologie en Semitische Talen studeren?

“Godsdienst en taal waren de twee gebieden die mij het meest boeiden. Godsdienst, omdat ik zelf uit een gereformeerd gezin kom. Taal, vanwege mijn talenknobbel en omdat ik een taal leren leuk vind.”

Veel van uw generatiegenoten namen juist afstand van het geloof. U ging zich er in verdiepen.

“Ja, maar daar zat ook een vorm van afstand nemen in. Me er tegen afzetten heb ik niet gedaan, maar ik heb er wel afstand van genomen. Ik ben die studie begonnen als gelovige en dat ben ik niet meer.”

U was ook avontuurlijk ingesteld, want u ging op uw 18de al naar Parijs. Waarom?

“Ik wilde geen theologiestudie in Nederland doen, omdat de inhoud van de godsdienstwetenschap die werd aangeboden heel sterk ker- >

kelijk bepaald was. Ik heb de studie gebruikt om afstand te nemen en heb dat ook in letterlijke zin gedaan door naar Parijs te gaan. Daar volgde ik de studie theologie. Ook bij deze studie werd de inhoud grotendeels door de kerk bepaald, maar het scheelde dat ik in Frankrijk studeerde. Dan sta je er toch anders in."

Wat heeft u daar nog meer geleerd?

"Het heeft mij tot een groot gelovige gemaakt van het nut van een langdurig buitenlands verblijf. Je wordt verplicht om je eigen weg te zoeken. Het is een hele onderneming om in je eentje een plek te vinden in een vreemde cultuur en in een samenleving die niet direct op je zit te wachten. Ik heb er Franse vrienden aan overgehouden, volg het maatschappelijk en culturele debat in Frankrijk nog nauwgezet en ben ook een groot liefhebber van Franse literatuur en film."

Was u toen al ambitieus?

"Ja, ik wil graag de beste zijn. Ik wil vooral het allerbeste uit mezelf halen. Als ik iets doe en achteraf constateer dat ik het beter had kunnen doen, dan heb ik daar echt de pest over in. Er zit ook een competitie-element in: ik wil graag beter zijn dan anderen. Toch kan ik goed leven met het feit dat anderen op een heleboel terreinen weer beter zijn dan ik. Het is een beetje een gevecht met jezelf. Toch, als ik terugkijk naar mijn leven en steeds tien jaar terug ga, had ik niet kunnen voorspellen wat ik tien jaar later zou doen."

U stelt wel doelen?

"Ja, maar die verschuiven voortdurend. Op de lagere school wilde ik graag zendeling worden. De katholieke term is missionaris. Ik wilde de goede boodschap verkondigen en mensen helpen. Later overwoog ik predikant te worden, maar mijn interesse verschoof snel naar de wetenschap. Later ging ik promoveren en daarna kon ik toevalligterwijs hoogleraar worden. Ik was net 30 en werd gevraagd te solliciteren. Ik vond dat fantastisch. Het zat helemaal niet in mijn planning, maar het kwam wel zo uit."

Het missionarisgevoel is dus wel gebleven.

"Ja, absoluut. Ik heb een beetje een missionaire geestesgesteldheid."

Dat missionarisgevoel kon u goed kwijt in het hoogleraarschap. Waarom koos u later dan toch voor de bestuurlijke kant?

"Als directeur van een onderzoeksinstituut in Leiden merkte ik dat ik er veel plezier in heb om zaken in goede banen te leiden, zodat mensen hun werk extra goed kunnen doen en er ook extra plezier aan beleven. Ik vond dat heel prettig, omdat mijn hoogleraarschap een beetje eenzaam was. Niet veel mensen vinden het interessant om spijkerschrift te leren. Meestal had ik dus maar een of twee studenten. Op den duur begon me dat te hinderen en had ik er behoefte aan meer mensen om me heen te hebben en een club te leiden. In mijn studententijd had ik zoiets gedaan in het studententheater. Ik regisseerde en kon andere mensen in de schijnwerpers zetten. Dat vind ik nog steeds een van de mooiste dingen en dat trok mij aan in het bestuur. Als collegevoorzitter heb ik nu zo'n absorberende taak dat ik afscheid heb genomen van het hoogleraarschap. Ik heb een boek geschreven en dat is het slotstuk van mijn wetenschapsbeoefening."

U bent daar niet rouwig om?

"Nou, ik beschouw het boek als een voltooiing van een bepaalde fase van mijn leven. Ik heb al heel lang het ideaal dat je een aantal heel verschillende dingen kunt doen in je leven. Ik wil die verschillende kanten in mijzelf maximaal uitdiepen. Het beste uit mezelf halen. Dat heeft iets heel bevredigends. Als iets lukt, waarvan je zelf denkt dat je dat op de toppen van je kunnen hebt gedaan, is dat heel bijzonder. Voor mij is dat een manier van geluk zoeken."

In 1998 werd u decaan aan de faculteit

Geesteswetenschappen. U voerde het bama-stelsel daar al een jaar voor de landelijke invoering in. Waarom?

"Er was vooral een financiële noodzaak. De letterenfakulteit had een miljoenenverlies, dalende studentenaantallen en studieprogramma's die niet meer te bekostigen waren. We hebben toen eerst een major/minorprogramma ingevoerd, wat leidde tot een stroomlijning van het onderwijsaanbod. Daarna moest het bachelor-masterproces worden ingezet. Wij kozen ervoor alvast de volgende stap te zetten in het proces. Daardoor konden we als Universiteit van Amsterdam ook de toon zetten betreffende de uitwerking van dat bama-systeem. Wij hebben een belangrijke scheidingslijn getrokken tussen bachelor en master: 'de harde knip'. De bachelor en de master kregen een eigen programma en je mocht pas met een master beginnen als je een bachelor-diploma had. Die belangrijke beslissing heeft de rest van de universiteit later overgenomen. We hebben voor alle disciplines een tweejarige onderzoeksmaster ontwikkeld en geaccrediteerd gekregen. We stonden vooraan in de rij. Dat was fantastisch. We hadden voor een deel van de studenten een extra jaar, dus een rijker studieprogramma, gecreëerd plus de financiering."

"Ik heb een beetje een missionaire geestgesteldheid"

Is dat de reden waarom u bent gevraagd als collegevoorzitter?

"De Raad van Toezicht zocht vooral naar een wetenschapper met bewezen bestuurlijke verdiensten."

En een theoloog.

"Dat is toeval. Daar hebben ze niet naar gezocht, maar dat kwam nu een keer zo uit. Het is een beetje de traditie aan de UvA. Mijn voorganger was ook theoloog en trouwens ook van de VU afkomstig."

Een beetje God spelen dus eigenlijk?

(Lacht) "Ik weet niet of het God spelen is. Ik heb meer het beeld van de regisseur. Anderen hun rol goed laten spelen. Die theologiestudie vraagt een brede belangstelling en als theologiestudent heb je meestal al iets met het woord. Verbaal zijn zij vaak redelijk onderlegd en dat wordt ook enorm getraind. Het is een studie die je leert in de macht van het woord te geloven. In het universitaire bestuur is het woord, het vermogen te overtuigen met argumenten, maar ook de manier waarop je de dingen onder woorden brengt, het belangrijkste machtsmiddel dat je hebt." >

In een profiel van u in Nieuw Amsterdams Peil omschrijft Hotze Mulder, uw toenmalige secretaris van de faculteit Geesteswetenschappen, u als iemand die zich ergert aan details en sterk is in de grote lijnen. Kunt u dit onderschrijven?

(Denkt lang na) "Nou, de kunst is om de grote lijn vast te houden en je niet te ergeren aan details. De grote lijn bestaat immers uit een opvolging van punten, dat zijn de details. Overzicht is denk ik een heel belangrijk bestuurlijk vermogen. Je moet visie hebben, maar tegelijkertijd de relatie kunnen leggen tussen die details en de grote lijn."

Hij zei ook dat u de confrontatie niet uit de weg gaat.

"Ja, dat is zo. Maar ik ben niet eh... (denkt weer lang na) Ik ben geen meeprater, maar het is ook niet zo dat ik de confrontatie op zoek. Kijk, zo'n universitaire gemeenschap bestaat uit hele intelligente mensen die heel eigenwijs zijn, allemaal een eigen mening hebben en allemaal denken dat ze gelijk hebben. Dat maakt het een bijzondere en leuke omgeving om in te werken, maar je komt ook heel regelmatig in situaties waarin je het inderdaad niet met elkaar eens bent en er toch moet worden gekozen. Je moet dan het gesprek met elkaar aangaan en dat kan confronterend zijn. Dat is prima. Ik ben er niet tegen en ga het ook niet uit de weg, maar je probeert tenslotte wel uit te komen op een consensus. Alles gehoord en gezegd hebbende is het aan mij als bestuurder om de koers vast te stellen."

Hoe zou u uw leiderschap omschrijven?

"Het houdt het midden tussen coaching en regisseren. Mensen in de juiste positie brengen, zodat zij hun werk optimaal gaan doen. Voor een decaanpositie bijvoorbeeld, zorgen dat je de juiste mensen hebt, er een juiste relatie is met het college en een juiste relatie tussen hen en de faculteit. Het is een leiderschap gebaseerd op coaching en inspiratie."

Wie is uw inspirator en waarom?

"Mijn vader. Hij is nooit echt bestuurder geweest, maar had wel sterk het vermogen mensen goed in te schatten. Een benadering waarin zij precies datgene gingen zeggen wat ze wilden zeggen. Iemand die ik alleen uit de verte ken en nooit gesproken heb is Guus Hiddink. Wat hij doet, vind ik zo knap. Dat is een coach. Hij is in staat om veel verschillende mensen te 'raken', waardoor ze vervolgens als team optimaal kunnen presteren. Dat staat mij ook voor ogen. Voetballers lijken in die zin op wetenschappers: meer dan gewoon getalenteerd, maar ook eigenwijs en met eergevoel."

Voetballers staan er ook om bekend dat zij de weg van het geld volgen. U heeft er als decaan werk van gemaakt talentvolle onderzoekers voor de universiteit te behouden en binnen te halen. Het kabinet wil dit nu stimuleren, maar u heeft dan wel minder te zeggen over de verdeling van onderzoeksgelden. Wat vindt u daarvan?

"Dat is geen ramp, want onderzoek zit voor 90 procent op de universiteit. Het geld komt dus wel weer bij ons terecht. De negatieve kant van de maatregel is dat je universiteiten wel primair verantwoordelijk laat zijn voor onderwijs, wat 50 procent van onze taak is, maar dat je

ze niet dezelfde verantwoordelijk geeft voor onderzoek. Dat is een beetje vreemd omdat universitair onderwijs in direct verband staat met onderzoek. Ik vind het daarom erg belangrijk dat universiteiten ook in de toekomst in staat zijn om op alle onderwijsterreinen onderzoek te doen, juist door de mensen die dat onderwijs geven."

Geloof u dat er een zesjescultuur bestaat? Daar wordt over geklaagd.

"Ik weet dat op de middelbare school wel iets van een zesjescultuur heerst. Maar studenten die ik tegenkom, willen juist meer worden uitgedaagd. Die vinden dat wij maar een soort onderwijs voor de middelmaat geven. Die zesjescultuur herken ik bij ons dus niet. Op het moment dat jongeren op de universiteit komen en zelf een vak kiezen worden ze daar op een gegeven moment echt door gegrepen. Er kan een tijdje overheen gaan, maar dan zie ik heel veel talent en ook veel ambitie om te excelleren."

"Mijn leiderschap is gebaseerd op coaching en inspiratie"

Raadt u studenten aan om te promoveren?

"Ik vind het in de lijn van de bama-structuur liggen dat ook het aantal promoties toeneemt. Het moet gewoner worden om drie fasen in je studie te hebben: bachelor, master en promotie. Een promotie betekent dan niet automatisch dat je een loopbaan op de universiteit tegemoet gaat. Je moet het meer zien als onderdeel van je eigen ontwikkeling. Ik vind overigens wel dat wij in Nederland te weinig promotieplaatsen hebben."

U vindt ook dat het bedrijfsleven meer moet investeren in onderzoek van de universiteit. Het budget van de UvA, in 2006 568 miljoen euro, zou met 50 procent verhoogd moeten worden. Hoe ziet u dat voor u?

"Het is een principiële punt. In een globale economie is menselijk talent de belangrijkste grondstof om jouw positie in de voorhoede van cultuur en economie te bewaren. Talent wordt in het hoger onderwijs tot ontwikkeling gebracht. Als talent op een bepaalde plek zit, gaan bedrijven daar ook naartoe. Het beste talent krijg je door het beste onderwijs te bieden en het beste onderwijs krijg je door te zorgen dat wij in het onderzoek bovenaan staan. Er is dus een belang voor bedrijven in Nederland om dat te realiseren. Met alleen overheidsmiddelen kunnen wij niet rivaliseren met de topuniversiteiten elders. Dat willen we wel. De universiteit is geen bijzaak in het leven, maar in het langetermijnperspectief de trekker van de economie. Als je dat menselijk kapitaal weet te vergaren, word je marktleider. Universiteiten mogen alleen niet zelf aandelen kopen en bezit verwerven om van daaruit activiteiten te financieren. De houding in Nederland -zowel in het bedrijfsleven, als bij veel particulieren- is helaas niet dat de universiteit een verantwoordelijkheid en een hele verstandige investering is, waar je uiteindelijk zelf beter van wordt." ■